DOI: 10.11649/a.2518
Article No.: 2518

Adeptus
nr 17/2021 r. pismo humanistów

Magdalena Baer – kroatystka, językoznawczyni, adiunkt w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Naukowo zajmuje się współczesnym językiem chorwackim i jego powiązaniami z przyrodą, a także porównawczymi badaniami chorwacko-polskimi dotyczącymi konstrukcji analitycznych w języku tekstów aktów prawnych.
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2423-2087
e-mail: magbaer@amu.edu.pl

Magdalena Baer

Bocian biały jako okaz językowy, czyli polsko-chorwackie wędrówki lingwistyczne

1. Wstęp

O bocianie powstało już wiele opracowań opisujących tego ptaka nie tylko z perspektywy biologicznej, ale również z punktu widzenia nauk humanistycznych. W literaturze polskiej znaleźć można monografie poświęcone tylko temu gatunkowi (Lewandowski & Radkiewicz, 1991; Majewski, 1891). Na przestrzeni dziesięcioleci badacze z różnych dyscyplin publikowali pomniejsze prace dotyczące bociana, swoimi rozważaniami obejmując nie tylko kulturę polską, lecz również inne kultury słowiańskie (Góra, 1995; Kulczycka, 2015; Matusiak, 1908). Etnolingwistyczny obraz bociana stanowił też element większych projektów, zarówno tych poświęconych zwierzętom w ogóle (np. Szerszunowicz, 2001), jak też dotyczących wyłącznie ptaków (np. książki Hampl, 2012; Treder, 2005), pojawiał się także w artykułach (np. Koncewicz-Dziduch, 2014). Wspomniana publikacja krakowskiej językoznawczyni – Edyty Koncewicz-Dziduch jest jednym z nielicznych opracowań, w których można odnaleźć wzmianki na temat bociana w języku chorwackim. W chorwackich opracowaniach poświęconych zwierzętom albo tylko ptakom, bociana wspomina się rzadko lub w ogóle. Przykładem może być wieloautorski słownik frazeologiczny *Rječnik hrvatskih animalističkih frazema* z 2017 roku,

The study was conducted at the author's own expense.
No competing interests have been declared.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.
This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2021.

w którym nie odnotowano żadnego użycia frazeologizmu z wyrazem *roda* (‘bocian’) w języku chorwackim.

Mimo że istnieje wiele opracowań na jego temat, postanowiłam jednak raz jeszcze przyjrzeć się bocianowi z perspektywy językoznawczej na materiale języków polskiego i chorwackiego. Zaprezentowana w artykule analiza ma na celu przedstawienie bociana w nico inny sposób, mianowicie z punktu widzenia proponowanej przeze mnie koncepcji *okazu językowego*, czyli gatunku biologicznego widzianego przez pryzmat realizacji językowych. Przedstawione ujęcie stanowi nowatorski sposób opisu językowego desygnatów przyrodniczych, nie jest jednak oderwane od wcześniejszych dokonań językoznawców, zwłaszcza etnolingwistów. Okaz językowy jest ściśle związany z językowym obrazem świata (dalej: JOS), jednak w łańcuchu przyswajania przez człowieka informacji docierającej z otaczającej rzeczywistości stanowi wcześniejsze jego ogniwo. U podstaw definicji okazu językowego znajdują się cechy biologiczne, które są obiektywne i uniwersalne dla każdego z języków, zaś w językowym obrazie świata analizie podlegają desygnaty przetworzone już kulturowo. Okaz językowy może więc być obiektywniejszym narzędziem opisu rzeczywistości językowej, dzięki któremu możliwa jest bardziej świadoma interpretacja rzeczywistości w językowym obrazie świata. Okazuje się bowiem, że Polacy i Chorwaci postrzegają oraz opisują bociana nieco inaczej.

Celem niniejszego artykułu jest więc prezentacja okazu językowego w jego językowej realizacji i biologicznym aspekcie jako pierwszej fazy językowo-kulturowego przetwarzania informacji pozyskiwanych z natury. Proponowany termin *okaz językowy* został w artykule opisany na przykładzie bociana białego, wskazane zostały zatem cechy biologiczne tego gatunku, które sprawiły, że ptak ten jest reprezentowany w językowym obrazie świata Polaków i Chorwatów, a jego nazwa rodzajowa występuje w wielu wyrażeniach językowych oraz pojawia się jako symbol. Podjęta została również próba wyjaśnienia, dlaczego pewne cechy pozostają w sferze eksperckiej, dostępnej tylko dla ornitologów, inne są znane użytkownikom obu języków, a jeszcze inne występują tylko w jednym z nich. Ze względu na ograniczoną objętość opracowania, analizą objęty został język na płaszczyźnie ogólnonarodowej ze świadomym pominięciem licznych gwarowych jednostek językowych. Źródłem ekscerpcji materiału językowego były polskie i chorwackie słowniki ogólne[1], słowniki frazeologiczne,

[1] Dla języka chorwackiego słowniki ogólne zostały włączone za sprawą *Hrvatskog jezičnog portala* (HJP, b.d.), który jest przygotowywany na podstawie: *Rječnik hrvatskoga jezika V. Anić* (wyd. I., 1991, wyd. II., 1994, wyd. III., 1998)), *Veliki rječnik hrvatskoga jezika V. Anić* (2003), red. Lj. Jojić, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, red. Anić i in. (2003) (*Hrvatski jezični portal: Rječnička baza*, b.d.).

etymologiczne, spisy paremii, oraz specjalistyczne teksty językoznawcze i przyrodnicze, zwłaszcza o tematyce ornitologicznej. Zebrany materiał językowy został skonfrontowany z biologicznymi opisami bociana białego, znajdującymi się w atlasach ptaków. Cechy opisane w opracowaniach specjalistycznych posłużyły jako kanwa do przeprowadzenia analizy lingwistycznej, wykazującej, w jaki sposób tworzony jest okaz językowy, a więc które z występujących cech są językowo relewantne.

2. Koncepcja *okazu językowego*

Za pomocą języka interpretujemy, a także klasyfikujemy otaczającą nas rzeczywistość, dzięki czemu tworzy się językowy obraz świata. Podstawą JOS jest połączenie języka i kultury, w którym język stanowi źródło wiedzy o człowieku i otaczającej rzeczywistości oraz pełni rolę przewodnika po kulturze (Niebrzegowska-Bartmińska, 2020, s. 22). Język stanowi część kultury, ale pozwala również ją budować. Wychodząc jednak od stwierdzenia Janusza Anusiewicza, że to natura tworzy kulturę (Anusiewicz, 2000, s. 12), a co za tym idzie również język, należy zastanowić się nad kulturowym, a więc i językowym, przetwarzaniem natury, będącej najważniejszą częścią otaczającej rzeczywistości. Jeśli przyjmuje się, że język stanowi źródło ludzkiego poznania w odniesieniu zarówno do samego człowieka, jak i świata zewnętrznego, koniecznym jest zastanowienie się nad tym, dlaczego pewne aspekty rzeczywistości utrwalamy w języku i korzystamy z nich jako z elementów kultury, a inne pozostają w sferze eksperckiej i są dostępne tylko dla specjalistów, choć stanowią ważne elementy definiujące dany desygnat.

W szczególny sposób mogą ulegać wybiórczemu językowemu poznaniu i utrwaleniu niektóre elementy przyrody ożywionej i nieożywionej. Gatunki roślin, zwierząt oraz zjawiska naturalne są często znane użytkownikom języka jedynie z nazwy i używane w stałych wyrażeniach językowych (niekoniecznie w pełni zrozumiałych), które wielokrotnie odbiegają od współczesnego stanu wiedzy nauk przyrodniczych. Cechy naturalne mają jednak duży wpływ na doświadczenie przez człowieka danego gatunku czy zjawiska i są podstawą jego językowej interpretacji, więc też obecności w kulturze. Do interpretacji potrzebna jest obserwacja otaczającej rzeczywistości, co w odniesieniu do elementów przyrody ożywionej i nieożywionej oznacza orientację w funkcjonowaniu organizmów żywych i w zjawiskach zachodzących w przyrodzie oraz wymaga znajomości cech i praw nią rządzących.

Zgromadzona wiedza pomogła naszym przodkom w budowaniu, a następnie zachowywaniu wyrażeń językowych tworzonych w oparciu o nazwy desygnatów będących częścią przyrody, z których to wyrażeń często dziś korzystamy, nie zastanawiając się nad ich pochodzeniem. Dane pozajęzykowe posłużyły więc do tworzenia sformułowań na podstawie wzorca mającego źródło w obserwacji przyrody.

Proponuję, by zastosować tutaj termin *okaz językowy*. Będzie on rozumiany jako pozajęzykowy element w postaci gatunku lub rodzaju biologicznego czy zjawiska naturalnego, które można opisać językiem przez pryzmat ich cech biologicznych, fizycznych, chemicznych, w zależności od dziedziny, do której przynależy. W języku jednak utrwalone zostają tylko cechy relewantne z punktu widzenia jego użytkowników.

Przyjmując, że natura stanowi początek łańcucha interpretacji językowej, a obrazy świata są na jego końcu, gdyż są uzależnione od kulturowego oglądu rzeczywistości poszczególnych społeczeństw, leżący pośrodku okaz językowy może być propozycją obiektywnego dla różnych społeczeństw przedstawienia rzeczywistości w języku wykorzystującym naturalne cechy gatunków i zjawisk. Okaz językowy, osadzony w naturze i języku, nie pokaże jednak pełnego uniwersalnego obrazu opisywanego gatunku czy zjawiska, gdyż funkcjonuje w ścisłym związku z JOS, a ten jest wytworem nieuniwersalnej kultury, zależnej od interpretacji poszczególnych społeczeństw. Może jednak pozwolić na tworzenie bardziej świadomych językowych obrazów świata. Okaz językowy łączy więc naturę z jej językową interpretacją obecną w JOS. Definiowana w okazie językowym jednostka biologiczna, fizyczna czy chemiczna jest opisywana danymi pozajęzykowymi (cechy naturalne gatunków i zjawisk), co stanowi element odróżniający okaz językowy od językowego obrazu świata, gdzie danymi relewantnymi w opisie poszczególnych jednostek leksykalnych są dane oraz konteksty przyjęzykowe (wierzenia i praktyki) (Bartmiński, 1996, ss. 11–12; Niebrzegowska-Bartmińska, 2017, s. 18). Ważne dla budowania definicji okazu językowego są cechy naturalne definiowanego gatunku czy zjawiska. W przeciwieństwie do proponowanej w badaniach JOS definicji kognitywnej, gdzie definiowaniu podlega przedmiot mentalny, będący według Jerzego Bartmińskiego, projekcją przedmiotu rzeczywistego (Bartmiński, 1988, ss. 169–170; Niebrzegowska-Bartmińska, 2020, s. 112), w okazie językowym definiowany jest gatunek naturalny lub zjawisko funkcjonujące w języku jako utrwalona konstrukcja semantyczna, potrzebna do realizacji procesu komunikacji. Podobny wymiar ma profilowanie pojęć używane w JOS, przy czym desygnaty podlegające temu procesowi są mu poddane przez pryzmat kultury, nie zaś biologii i cech naturalnych (Niebrzegowska-Bartmińska, 2020, s. 116).

W związku z powyższym przedstawioną analizę również rozpoczynam od natury, przytaczając biologiczny opis bociana białego jako gatunku. Opis ten, jako niezależny od języka, w jakim został sporządzony, pozostaje uniwersalny i obiektywny. Dzieje się tak, ponieważ wskazywane cechy są faktem niezależnym od czynników kulturowych, uwarunkowanymi prawami i regułami rządzącymi naturą, na które człowiek nie ma wpływu. Następnym etapem analizy jest wybór najważniejszych z perspektywy języków polskiego i chorwackiego cech biologicznych, czyli takich, które mają duże znaczenie przy tworzeniu językowej interpretacji rzeczywistości, a także omówienie ich w perspektywie językoznawczej, polegającej na przypisaniu im polskich i chorwackich realizacji językowych. Może to być przydatne we wskazywaniu dalszej kulturowo-językowej interpretacji w postaci językowego obrazu świata dotyczącego bociana białego, funkcjonującego w polskim i chorwackim społeczeństwie.

3. Bocian biały jako gatunek biologiczny

Bocian biały (chorw. *bijela roda*, łac. *Ciconia ciconia*) to gatunek ptaka wędrownego, należący do rzędu ptaków brodzących i rodziny bocianowatych (łac. *Ciconiidae*), obejmującej jeszcze 18 gatunków żyjących na różnych kontynentach. Bocian biały jest dużym ptakiem, mierzącym około osiemdziesięciu centymetrów wysokości, z rozpiętością skrzydeł dochodzącą do dwóch metrów i wagą od dwóch i pół do ponad czterech kilogramów. Jego pokarm stanowią płazy, gryzonie, duże owady i ryby, jednak dieta – z uwagi na wędrowny tryb życia – jest uzależniona od rejonu świata i klimatu, w którym ptak aktualnie przebywa. Bocian najlepiej czuje się na terenach rolniczych o różnorodnych uprawach i obszarach podmokłych, stąd jest uznawany raczej za gatunek nizinny, rzadziej bywa spotykany w górach i na wyżynach. Na terenie Polski i Chorwacji bociany przebywają około pięciu miesięcy w roku, odbywając lęgi (Kralj i in., 2013, s. 44; *Portal przyrodniczy Bocian*, b.d.). Do naszej części Europy przylatują osobniki należące do tzw. wschodniej populacji tego gatunku, regularnie odlatujące w sierpniu i wrześniu na zimowiska w Afryce. W przeciwieństwie do niej populacja zachodnia, zamieszkująca Hiszpanię i Portugalię, nie odlatuje do Afryki. Chorwacja, tak jak wymienione wyżej kraje, znajduje się w śródziemnomorskiej strefie klimatycznej, ale mimo to bociany nie pozostają tam na zimę[2].

[2] Dane dotyczące zimowania bocianów w Polsce i w Chorwacji są ważne z punktu widzenia wierzeń ludowych nadal aktualnych w tych krajach i paremii języka polskiego oraz języka chorwackiego.

Wpływ dostępności siedlisk na występowanie bociana jest wyraźny w przypadku Chorwacji, gdzie populacja tego ptaka nie należy do dużych w Europie – wynosi około czterech tysięcy par gnieżdżących się w nizinnej, północno-wschodniej części kraju, gdzie znajdują się obszary intensywnych upraw rolniczych. Praktycznie nie bywa widywany na wybrzeżu Adriatyku i w chorwackich górach, stąd tak mała liczba par występujących na obszarze tego kraju[3]. Inaczej jest jednak w Polsce, gdyż uznaje się, że tu gniazduje i wylega się 25% światowej populacji bociana – liczba gniazdujących par waha się od czterdziestu do pięćdziesięciu tysięcy. Wpływ na tak wysoką liczbę osobników ma ukształtowanie terenu Polski, gdyż większość powierzchni kraju to niziny, a wśród nich także obszary podmokłe.

Duży rozmiar i charakterystyczne ubarwienie ptaka: białe pióra z czarnymi lotkami oraz czerwony dziób i nogi, których kolor z wiekiem staje się wyraźniejszy, czyni go jednym z najbardziej rozpoznawalnych przez człowieka gatunków. Budowa pięty pozwala bocianowi stać długie godziny na jednej nodze. Wśród osobników występuje mały dymorfizm płciowy – samice są nieco mniejsze od samców, nie różnią się jednak kolorem upierzenia (*Bocian biały*, 2021). Samice znoszą przeważnie od trzech do pięciu jaj, wysiadywanych w gnieździe przez oboje rodziców. Pisklęta wylęgają się po około 35 dniach. Bociany często oceniają siłę swojego potomstwa i jeśli uznają, że młode jest zbyt słabe, by przeżyć trudy przelotu na Południe, wyrzucają je z gniazda, co przeważnie kończy się śmiercią pisklęcia (Sokołowski, 1988, s. 144; Veselovský, 1996, s. 74).

4. Cechy biologiczne bociana białego relewantne z punktu widzenia użytkowników języka polskiego i języka chorwackiego

Pol. *bocian* / chorw. *roda* jako nazwa rodzajowa bywa często, nawet w niespecjalistycznej wypowiedzi, dookreślana nazwą gatunkową *biały*/*bijela* ze względu na występujący na terenie Polski i Chorwacji drugi gatunek bociana – czarnego (łac. *Ciconia nigra*). Jest to gatunek znacznie słabiej obecny w świadomości kulturowej Polaków i Chorwatów ze

[3] Informacje dotyczące liczebności populacji i obszarów występowania bociana białego na terenie Chorwacji pozyskano podczas rozmowy z pracownikami proekologicznej organizacji pożytku publicznego Zeleni prsten Zagrebačke županije z Samoboru, która jest odpowiedzialna za prowadzenie projektów dotyczących ochrony tego gatunku ptaków oraz monitorowanie jego występowania w Republice Chorwacji. Rozmowa odbyła się w kwietniu 2017 roku

względu na jego oddalenie od siedzib ludzkich i ogromną płochliwość, ale też o wiele mniejszą liczebność w porównaniu z biało upierzonym krewniakiem. Bocian czarny jest mniej znany człowiekowi, dlatego – prócz nazwy – nie jest tak ważny z językowego punktu widzenia.

Etymologia polskiej nazwy *bocian* jest nieznana. Zarówno Aleksander Brückner, jak i Wiesław Boryś uważają, że ze względu na wielość nazw w językach słowiańskich, niemożliwe jest właściwe określenie pochodzenia tego leksemu (Boryś, 2008, s. 34; Brückner, 1927/1993, s. 33). *Hrvatski jezični portal*, za słownikiem etymologicznym *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* Petara Skoka, wskazuje zaś, że leksem *roda*, stanowiący określenie bociana w literackim języku chorwackim, może pochodzić od łacińskiego *ardea*, oznaczającego innego ptaka brodzącego, jakim jest czapla (Skok, 1973, s. 153). Autor drugiego spośród chorwackich słowników etymologicznych, Alenko Gluhak w ogóle się bocianem nie zajmuje (Gluhak, 1993). Czasem chorwacka nazwa *roda* bywa kojarzona z jednym z najbardziej rozpowszechnionych wśród Słowian, a więc także Chorwatów, wierzeń, że ptak ten przynosi dzieci (Góra, 1996, s. 42) – prawdopodobnie od chorw. *roditi* – 'rodzić', jednak w słowniku Petara Skoka nie znajdziemy takiej informacji (Skok, 1973, s. 153). Możemy zatem uznać tę propozycję wyjaśnienia nazwy za etymologię ludową.

4.1. Wygląd zewnętrzny

Wskazuje się czasem, że popularność bociana białego wśród ludzi wiąże się z barwą jego upierzenia. Biel symbolizuje bowiem niewinność oraz kojarzy się z dobrymi cechami – uczciwością, szczerością, bezinteresownością, przyjaźnią czy szczęściem (Kopaliński, 2019, s. 17). Kolorystycznym przeciwieństwem bociana białego jest bocian czarny, którego barwa piór (a przez to i sam ptak) może być utożsamiana ze złem, strachem, niemoralnością, niebezpieczeństwem i oszustwem (Kopaliński, 2019, s. 48)[4]. Barwa upierzenia stała się podstawą nazwy gatunkowej w przypadku obu ptaków w omawianych językach – bocian biały/*bijela roda*, bocian czarny/*crna roda* – mimo, że ptak nie jest całkowicie biały czy też czarny, jednak kolor utrwalono w nazwie, ponieważ jest najbardziej dostrzegalną cechą tych dwóch gatunków bociana.

W obu omawianych językach zwraca się uwagę na nogi bociana. Dla języka polskiego ważna jest ich długość, która przyczyniła się do powstania następujących określeń: *bocianie*

[4] W niektórych regionach Polski bocian czarny bywa nazywany lichem leśnym lub czarnym czartem, właśnie ze względu na barwę piór (Mikusek, 2015).

nogi, *nogi jak bocian* (WSFJP, 2003, s. 453). W języku chorwackim zaś podkreśla się sam wygląd nóg, przy syndromie opadającej stopy – *noga poput rodine* (HJP, b.d.), w której zanikające mięśnie tej części ciała nie pozwalają na swobodne poruszanie się, co uwidacznia się tzw. chodem brodzącym, w języku polskim zaś określanym potocznie *bocianim* – stawianie jak bocian stopy na podłożu, począwszy od palców, wymuszające wysokie unoszenie nogi w kolanie (*Blog o życiu i radzeniu sobie z opadającą stopą – opadająca stopa*, b.d.), pojawia się też frazeologizm *mieć mięśnie jak bocian pięty*, czyli wiotkie, nienapięte. W polszczyźnie występują również inne konstrukcje odnoszące się do specyficznego chodu tych ptaków, por. *chodzić jak bocian*, *robić bocianie kroki*, *chodzić na bocianich nogach* (NSF, 2005, s. 45; Szerszunowicz, 2001, s. 140; WSFJP, 2003, s. 75). Bociany, ze względu na układ mięśni stóp, mogą bez wysiłku stać na jednej nodze, co stanowi dla nich pozycję wypoczynku. Stojący w ten sposób bocian nie jest gotowy do lotu, a jedynie obserwuje okolicę. Bociany potrafią również spać w takiej pozycji. Możliwe też, że jeśli stoją w wodzie, zmniejszają w ten sposób powierzchnię chłodzenia organizmu. W języku polskim więc można odnaleźć interpretację tego zjawiska w postaci powiedzenia *stać jak bocian na gnieździe* (WSFJP, 2003, s. 74), czyli w wyprostowanej pozycji, jakby w ciągłym oczekiwaniu. Również długa szyja bociana została utrwalona w języku polskim w określeniu *bociania szyja*, czyli długa i szczupła (NSF, 2005 s. 43). Ta cecha odnoszona jest szczególnie do kobiet.

W obu omawianych językach funkcjonuje określenie kojarzące się z inną częścią ciała bociana, jaką jest dziób. Metaforyczne nazwy pol. *bociani dziób* (Majewski, 1891, s. 3) – chorw. *rodin kljun* (Skok, 1973, s. 153) to ta sama roślina – iglica pospolita (łac. *Erodium cicutarium*). Natomiast w gwarach polskich istniała dawniej też nazwa ogólna łączona z łac. *geranium* (bodziszek) – *bociani nos* (Majewski, 1891, s. 3), również mająca związek z wyglądem jego dziobu. Dziś czasem mianem bocianiego nosa określa się pelargonie[5], które także należą, obok iglicy pospolitej i bodziszka, do tej samej rodziny roślin (łac. *Geranioideae*), których owoce przypominają swoim wyglądem dziób/„nos" bociana[6].

Występujące w polszczyźnie określenie samicy bociana jako *bocianicy* (brak osobnego leksemu rozróżniającego płcie tych ptaków w języku chorwackim), to też nazwa potoczna szczupłej i wysokiej kobiety o długich nogach[7].

[5] Nazwa rośliny wywodzi się z języka greckiego, gdzie πελαργός oznacza bociana (SSSL, 2019, s. 187; Radzik, 2018, s. 17).

[6] Współcześnie nazwy te są rzadko występującymi określeniami omawianych gatunków. Zostały zanotowane w *Słowniku pojęciowym języka staropolskiego* („Bociani nos", b.d.) i w *Słowniku polszczyzny XVI wieku* (SPXVIW, 1988, t. 18, cyt. za: SPXVIW, b.d.).

[7] Określenie zasłyszane.

4.2. Pożywienie

Pokarm bocianów stanowią nie tylko żaby, jak powszechnie się uznaje, ale też owady i inne drobne kręgowce w postaci gadów, gryzoni, ryb, płazów czy piskląt ptaków. Dlatego też najprawdopodobniej pojawiła się legenda o człowieku, który „przez Boga został zamieniony w bociana, by świat z gadów, płazów i wszelkich brudów czyścić" (Krzyżanowski, 1969, s. 120). Bocian jest więc uznawany za czyściciela świata, dosłownie i metaforycznie, gdyż zjada wszystko, co pozwala mu przeżyć. W języku polskim taki stan rzeczy odzwierciedlają powiedzenia: *albom ja bocian, żebym świat czyścił*; *bocian, który świat czyści* (Krzyżanowski, 1969, s. 120). Wspomniana legenda jest znana również w Chorwacji, jednak język chorwacki nie notuje przysłów z nią związanych. W przysłowiach polskich uwidacznia się zaś wspomniane przekonanie o tym, że bocian żywi się tylko żabami: *na jednej łące wół trawy patrzy, a bocian żaby* (SJPSBL, 1812, s. 648). Podobnie można odczytać powiedzenie: *koza wrzosu, bocian żaby, a żaba błota szuka* (SPXVIW, 1978, t. 11, cyt. za: SPXVIW, b.d.) – każdy w życiu szuka czegoś innego, wszystko zależne jest od upodobań, również pożywienie.

4.3. Występowanie

Choć nie stroni od siedzib ludzkich i terenów rolniczych, bocian jako ptak brodzący poszukuje pożywienia na terenach podmokłych, stąd najczęściej można spotkać go na bagnach, łąkach czy nad rzekami i jeziorami. Miejsce występowania bociana i poszukiwania przez niego pożywienia mogło zostać odzwierciedlone w polskiej potocznej nazwie kosaćca (łac. *Iris pseudoscorus*), nazywanego *bocianim grochem* (Ney, 1844, s. 228), z którą to nazwą można się spotkać również dziś, m.in. na forach internetowych. W języku chorwackim występowanie bocianów blisko siedzib ludzkich obrazuje zaś powiedzenie: *svaka ptica svome jatu leti, a roda krovu* – 'każdy ptak leci do swojego stada, a bocian na swój dach' (Čelan Gaganić, 2007, s. 26).

4.4. Gniazdo i lęgi

Gniazdo bociana to duża i ciężka konstrukcja, umieszczana często blisko siedzib ludzkich, na dachach domów, słupach energetycznych, rzadziej na drzewach. Waga gniazda może przekroczyć tonę i osiągnąć wysokość około metra. Bywa, że jest dobudowywane przez wiele lat przez tę samą parę lub inną, która je zasiedli. Uchodzi za jedną z największych konstrukcji przygotowywanych przez którykolwiek z gatunków ptaków (Pieczyński, 2020, s. 8).

Wierzy się, że jeśli w obejściu znajduje się gniazdo bociana, chroni ono je przed piorunami i ogniem, a także sprawia, że to dom szczęśliwy i spokojny (Góra, 1995, s. 43). W języku polskim spotykamy przysłowia wyrażające wskazane wierzenia, jak np.: *Gdzie bocian na gnieździe siedzi, tam piorun nie uderzy*; *Gdzie bocian, tam pokój*; *Szczęśliwy dom, gdzie boćki są* (Krzyżanowski, 1969, s. 120). Z poczuciem bezpieczeństwa, jakie gniazdo bociana zbudowane na dachu domu daje małym bocianom i ludziom, może być też związana nazwa punktu obserwacyjnego na statku, czyli *bocianie gniazdo* (NSF, 2005, s. 43; PSF, 2000, s. 22), chorw. *izviđačko gnijezdo* (w języku chorwackim występuje tylko odniesienie do gniazda, nie ma skojarzenia konkretnie z gniazdem bociana) – marynarz pełniący wachtę ma za zadanie wypatrywać niebezpieczeństw, więc chroni załogę statku od nieszczęść. Nadrzędny jednak przy tworzeniu nazwy był prawdopodobnie wygląd urządzenia, który skojarzył się użytkownikom języka z gniazdem bociana, czyli platformą na dużej wysokości.

Powszechnie uważa się też, że bociany przylatują ciągle do tego samego gniazda, co uwidacznia się w polskim powiedzeniu: *Powiedziały bociany, że niedobre są zmiany* (Krzyżanowski, 1969, s. 120). Ornitolodzy obalają ten mit, gdyż stwierdzają, że gniazda są zasiedlane w kolejności przylotów. Wynikające z tego walki o gniazdo, nierzadko brutalne, przeczą również innemu powszechnemu przekonaniu, że bociany to ptaki łagodne i pokojowo nastawione (Pieczyński, 2020, s. 9).

Dzisiaj w obliczu zmniejszającej się populacji bocianów ornitolodzy coraz większą uwagę zwracają na młode, dokonują ich liczenia i obrączkowania, by wiedzieć, ile osobników gniazduje na danym terenie. Obserwacje lęgów bocianów również wyznaczają porę roku, co można połączyć z kalendarzem. Pokazuje to na przykład polskie przysłowie: *Na święty Wojciech* [23 IV] *zniesie jajo bociek* (Pióro, 2015). W języku chorwackim wśród przysłów kalendarzowych nie odnotowuje się tych związanych z bocianem (Kekez, 1996).

4.5. Zachowanie

Jedną z najbardziej znanych cech biologicznych bociana jest jego wędrowny tryb życia. Ptak ten w zależności od pory roku, a więc dostępności pożywienia, przebywa na terenie Europy lub Afryki. Bociany odlatują na zimę z Europy do Afryki, aby dotrzeć na lepsze żerowiska, natomiast powrót tych ptaków do Europy na lato to ucieczka przed afrykańskimi upałami, by w umiarkowanym klimacie odchować i wyżywić młode. Motyw wędrówki jest ściśle związany z bocianem. Polacy i Chorwaci często odbierają tego ptaka jako gatunek będący ciągle w podróży, choć możliwe, że nie odczuwają jego zimowej nieobecności, najprawdo-

podobniej z powodu tego, że bocian wylęga się na terenie Europy i wychowuje tu częściowo swoje młode. Funkcjonuje więc w świadomości przedstawicieli narodów europejskich jako ptak rodzimy, bo związany z tutejszym krajobrazem, czyli taki, który przebywa tu zawsze, realizując najważniejsze funkcje życiowe (Kulczycka, 2015). Jego odlot na Południe jest często postrzegany jako przerwa w pobycie w naszym klimacie, zwłaszcza że zimą zamieranie przyrody prowadzi do pewnej przerwy w wegetacji roślin i ograniczonego funkcjonowania zwierząt, więc brak bociana w tym czasie może być niezauważalny. Wędrujący zaś bocian fascynuje, bo potrafi przenieść się w rejony świata, które nie są dotknięte zimowym uśpieniem. Im więcej jest znanych szczegółów naukowych związanych z przemieszczaniem się tego ptaka, tym większy podziw on budzi. Uwarunkowania genetyczne gatunku sprawiają, że jest poniekąd „zaprogramowany" do przelotów, z zakodowaną lokalizacją lęgów w Europie i zimowych żerowisk w Afryce (Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, 2010). Wspomniana fascynacja bocianem ma swoje odzwierciedlenie w języku polskim i w mniejszym stopniu w języku chorwackim.

Od tysięcy lat ludzie obserwowali wspomniane przeloty, nie wiedząc, dokąd bociany podążają ani skąd przybywają. Intrygujące zachowanie tych ptaków spowodowało, że pojawiły się wierzenia wskazujące na to, iż mogą przynosić dzieci z innej krainy, co znalazło odbicie w obu omawianych językach, np. chorw. *donijela roda* (HJP, b.d.; Koncewicz-Dziduch, 2014, s. 6) – pol. *bocian przyniósł* (Krzyżanowski, 1969, s. 120). Poprzez wspomniany mit dzieciom tłumaczono, skąd się wzięły na świecie, dlatego też z dziecięcą naiwnością łączy się polskie powiedzenie *wierzyć w bociany* (Krzyżanowski, 1969, s. 121). Świadome zaś podejście do tematu i niemożność oszukania kogoś jest realizowane w stwierdzeniu *nie mnie brać na bociany* (Krzyżanowski, 1969, s. 121).

Istniały też wierzenia, że bociany odnoszą dusze do krainy umarłych, co można powiązać z utrwalonym w języku chorwackim określeniem *rodina kola/kolesa* (Bajuk, 2018, s. 144), Wielka Niedźwiedzica, Wielki Wóz – gwiazdozbiór północnego nieba, widoczny również w Chorwacji. Nazwa odnosząca się do bocianów może być związana z wierzeniami obecnymi już w epoce brązu, kiedy powstawały rysunki, na których widać zaprzęg ciągnięty przez ptaki brodzące (mogą to być więc bociany), a w nim dusze umarłych (Bajuk, 2018, s. 144). Mit był obecny także w wierzeniach ludów słowiańskich. Ludzie nie znali miejsca pobytu ptaków podczas miesięcy zimowych. Odloty i przyloty bocianów tłumaczono sobie więc jako podróże do świata zmarłych na zimę i powroty na lato do świata żywych, z czym wiązało się właśnie przenoszenie dusz. Stąd też tak dużą czcią darzono te ptaki (Szyjewski, 2003, s. 77).

Wędrówki bocianów sygnalizują zmianę pór roku – przylot wyznacza początek wiosny, odlot jest zwiastunem jesieni. Ludzie, obserwując je, potrafili określić konkretny czas w naturalnym przebiegu roku. Wraz z rozwojem cywilizacji zaczęto łączyć te obserwacje z kalendarzem świąt chrześcijańskich i tłumaczono tym zachowania ptaków czy przepowiadano pogodę. W omawianych językach istnieją przysłowia, które są związane właśnie ze zmianą pór roku i obserwacjami pogodowymi lub pracami polowymi, np. przylot – polskie: *Bociek jest wiosny wiest*; *Jak bocian przyleci, możecie wyjść na dwór dzieci*; *Jak na Gertrudę* [17 III] *bociek na gnieździe siędzie, wiosna szybko przybędzie*; *Gdy na święty Józef* [19 III] *bociek przybędzie, to już śniegu nie będzie*; *Gdy na święty Józef bocian przyleci, to na skrzydłach resztki śniegu przynosi*; *Na świętego Franciszka* [2 IV] *zielenią się łany i ze swego zimowiska wracają bociany*; *Na świętego Izydora* [4 IV] *dla bociana jest pora*; *Na Zwiastowanie* [25 III] *zlatują się bocianie*; *Boćki przyleciały – podwieczorki wróciły, boćki odleciały – podwieczorki zabrały* (Jakubiec, b.d.; Krzyżanowski, 1969, ss. 120–121) czy chorwackie: *Ako u ožujku kukavica kuka i roda klepeće, bit će toplo proljeće* (Čelan Gaganić, 2007, s. 21); odlot – *Na Bartłomieja Apostoła* [24 VIII] *bociek do drogi dzieci woła*; *Jak bociany do Michała* [29 IX] *zostały, nie będzie mrozu przez grudzień cały* (Hampl, 2012, s. 195).

W języku chorwackim z przylotem bocianów wiąże się określenie *rodina i lastina*, zanotowane w słowniku etymologicznym Petara Skoka jako ‘wiosenny śnieg’ (Skok, 1973, s. 153), czyli taki, który pojawia się już po przylocie bocianów (i jaskółek) na lęgi.

Na przełomie lipca i sierpnia bociany zbierają się w stada, ponieważ szykują się do odlotu. Na polach i łąkach dużymi grupami poszukują pożywienia oraz uczą młode żerowania. Z uwagi na fascynację Polaków bocianami te zgromadzenia nazwano *sejmikami bocianimi* – nazwa jest metaforyczna i odnosi się do polskiej tradycji obrad sejmowych (Góra, 1996, s. 38).

Bocian biały jest jednak ptakiem milczącym, nie potrafi śpiewać, gdyż jego narząd głosu jest uwsteczniony. Dorosłe osobniki jedynie klekoczą, głównie w gnieździe na powitanie drugiego bociana, podczas godów lub by odstraszyć intruza. Klekotanie jest wynikiem uderzania o siebie zrogowaciałych części dziobu, a nie dźwiękiem generowanym przez krtań bociana (Pieczyński, 2020, s. 8). Potocznie w języku polskim i języku chorwackim występuje powiedzenie *klekotać jak bocian* / *klepetati kao roda* oznaczające głośno i dużo mówić. Także w obu omawianych językach występuje sam czasownik *klekotać* / *klepetati* oraz, prócz dźwięku wydawanego przez bociany, ma też inne znaczenia – wydawać dźwięki przez pracującą maszynę czy wydawać dźwięki, uderzając o siebie twardymi przedmio-

tami (HJP, b.d.; SJP, b.d.). W Chorwacji najbardziej znanym bocianem obecnie jest Klepetan, którego imię pochodzi właśnie od wydawanego przez te ptaki dźwięku. Przez blisko dwadzieścia lat przylatuje on do tej samej samicy, która ze względu na złamane skrzydło nie może odlatywać do Afryki i pozostaje na zimę w Brodskim Varošu niedaleko Slavonskiego Brodu. Chorwaci już od kilku lat żyją historią miłosną Maleny i Klepetana, czyniąc z niej nawet element kampanii reklamowej dotyczącej krajowej turystyki wiosennej.

5. Bocian biały – okaz językowy – definicja

Bocian jako okaz językowy to gatunek wielkiego, białego, szczupłego ptaka z długimi nogami i dziobem, którym klekocze. Chodzi specyficznym krokiem. Żyje blisko ludzi, ale żeruje na łąkach i mokradłach, zjadając żaby. Bocian to ptak wędrowny, który zwiastuje wiosnę, gdyż przybywa do Polski i Chorwacji pod koniec marca, swoim odlotem wyznacza początek jesieni – sierpień/wrzesień. Przed odlotem ptaki „naradzają się" podczas spotkań na polach i łąkach. Bocian buduje gniazda, z których może obserwować świat, znosi w nich jaja, wylęgają się też w nich młode.

W wyrażeniach językowych nie są zawarte cechy istotne dla ornitologów takie, jak: umiejętność długiego lotu powiązana z dużymi skrzydłami oraz możliwość wykorzystywania odpowiednich prądów powietrznych, wytrzymałość, niemożność śpiewania występująca u innych ptaków tylko sporadycznie, spożywanie różnych gatunków mniejszych zwierząt, agresywność wobec innych przedstawicieli swojego gatunku, zwłaszcza jeśli chodzi o gniazdo i w walce o samicę. Bociany nie mają też tylko białych piór, a ich dziób i nogi są pierwotnie czarne, by z wiekiem stać się czerwone. Dlatego też nie są wskazane w zaproponowanej powyżej definicji. W okazie językowym uwidacznia się więc uboższy opis gatunku biologicznego.

6. Podsumowanie

W definicji okazu językowego zawsze będą pojawiały się luki w odniesieniu do biologicznego opisu danego gatunku, gdyż nie jest to definicja budowana przez specjalistów, a przez użytkowników języka, którzy często nie mają wiedzy specjalistycznej. W języku utrwalone zostały tylko te cechy, które z jakiegoś powodu były ważniejsze dla człowieka niż inne,

np. bardziej widoczne, łatwiejsze do przyswojenia i wytłumaczenia ich występowania, czy mające bezpośredni wpływ na życie *homo sapiens*. W pewnym sensie można porównać mechanizm utrwalania sformułowań w języku do teorii doboru naturalnego Darwina, która mówi, że o przetrwaniu danego gatunku biologicznego decydowały te cechy, które pozwalały dostosować się do panujących zwykle niekorzystnych warunków. W podobny sposób można przedstawić więc wspomniany mechanizm utrwalenia konstrukcji językowych, choć należałoby się zastanowić, czy nie jest on bardziej warunkowany doborem kulturowym, będącym zjawiskiem pozabiologicznym, które przyspiesza biologiczny proces ewolucji (Łastowski, 2020, s. 347). W odniesieniu do badań lingwistycznych można stwierdzić, że dobór naturalny i jego pochodna w postaci doboru kulturowego pozwala przechowywać w języku interpretację tych cech, które były potrzebne użytkownikom języka do budowania systemu komunikacyjnego i swojej tożsamości kulturowej, były więc dla człowieka ważne.

Przeprowadzona ekscerpcja materiału dowodzi, że język chorwacki zna mniej jednostek językowych (nazw, frazeologizmów, przysłów) z oznaczającym bociana leksemem *roda* niż język polski (Vidović Bolt i in., 2017). Bocian, choć znany w obu krajach, jest w polszczyźnie znacznie wyraźniej obecny. Możliwe, że dzieje się tak ze względu na terytorium występowania tego gatunku, które obejmuje obszar całej Polski. W Chorwacji bociany żyją tylko na części terytorium kraju, co najprawdopodobniej przełożyło się na mniejsze możliwości obserwowania tych ptaków przez mieszkańców analizowanego obszaru językowego.

Definicja okazu językowego nie jest całkowicie niezależna od języka, w wyniku analizy którego powstaje, choć jej podstawą są uniwersalne cechy naturalne gatunku czy zjawiska niezależne od języka. Nałożony jednak na cechy biologiczne filtr językowy powoduje ich częściową subiektywizację i połączenie z konkretną realizacją językowo-kulturową.

Zastosowane skróty bibliograficzne

HJP – *Hrvatski jezični portal*, b.d.
NSF – *Nowy słownik frazeologiczny* (Lebda, 2005).
PSF – *Popularny słownik frazeologiczny* (Głowińska, 2000).
SJP – *Słownik języka polskiego* PWN, b.d.
SJPSBL – *Słownik języka polskiego* S. B. Lindego (Linde, 1812).
SPXVIW – *Słownik polszczyzny XVI wieku* (Fundacja Języka Polskiego, b.d.; Mayenowa, 1978, 1988).
SSSL – *Słownik stereotypów i symboli ludowych* (Bartmiński, 2019).
WSFJP – *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* (Müldner-Nieckowski, 2003).

Bibliografia

Anusiewicz, J. (2000). Językowy obraz świata a kultura: Projekt koncepcji badawczej. *Język a kultura – Acta Universitatis Vratislaviensis*, *13*, 11–44.

Bajuk, L. (2018). *Odjeci slavenskog mita o nematerijalnoj kultury Međimurja* [Rozprawa doktorska], Sveučilište u Zagrebu. https://core.ac.uk/download/pdf/299374961.pdf

Bartmiński, J. (1988). Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji słowa. W J. Bartmiński (Red.), *Konotacja* (ss. 169–183). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Bartmiński, J. (1996). O *Słowniku stereotypów i symboli ludowych*. W J. Bartmiński (Red.), *Słownik stereotypów i symboli ludowych: T. 1. Kosmos: Z. 1. Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie* (ss. 9–34). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Bartmiński, J. (Red.). (2019). *Słownik stereotypów i symboli ludowych: T. 2. Rośliny: Z. 3. Kwiaty* [SSSL]. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Blog o życiu i radzeniu sobie z opadającą stopą – opadająca stopa. (b.d.). http://opadajacastopa.pl/

Bocian. (b.d.). W Fundacja Języka Polskiego, *Wyszukiwarka Poliqarp dla* Słownika polszczyzny XVI wieku [SPXVIW]. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Pobrano 14 lutego 2021, z http://spxvi.edu.pl/

Bocian biały. (2021, luty 9). ekologia.pl. https://www.ekologia.pl/wiedza/zwierzeta/bocian-bialy

Bociani nos. (b.d.). W *Słownik pojęciowy języka staropolskiego* (B. Sieradzka-Baziur, Kier. projektu). Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk. Pobrano 14 lutego 2021, z https://spjs.ijp.pan.pl/spjs/strona/kartaTytulowa

Boryś, W. (2008). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wydawnictwo Literackie.

Brückner, A. (1993). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Wiedza Powszechna. (Oryginalna praca opublikowana 1927).

Čelan Gaganić, A. (2007). *Pučke izreke o vremenu*. Hrvatsko kulturno društvo „Napredak".

Fundacja Języka Polskiego (b.d.). *Wyszukiwarka Poliqarp dla* Słownika polszczyzny XVI wieku [SPXVIW]. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Pobrano 14 lutego 2021, z http://spxvi.edu.pl/

Gluhak, A. (1993). *Hrvatski etimološki rječnik*. Aleksandar Cesarec.

Głowińska, K. (2000). *Popularny słownik frazeologiczny* [PSF]. Wilga.

Góra, A. W. (1995). Bocian w słowiańskich wyobrażeniach ludowych. *Etnolingwistyka*, *7*, 33–46.

Hampl, L. (2012). *Ptactwo we frazeologii czeskiej i polskiej*. Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej.

Hrvatski jezični portal [HJP]. (b.d.). Pobrano 25 lutego 2021, z http://hjp.znanje.hr/

Hrvatski jezični portal: Rječnička baza. (b.d.). Pobrano 20 kwietnia 2021, z http://hjp.znanje.hr/index.php?show=legenda

Jakubiec, Z. (b.d.). *Mity, wierzenia i przysłowia. Bocianopedia*. http://www.bocianopedia.pl/bociany-i-bocki/bocian-i-czlowiek-czyli-nasz-powszechnie-lubiany-sasiad/mity/155

Kekez, J. (1996). *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*. Matica Hrcatska.

Koncewicz-Dziduch, E. (2014). Ptaki w polskiej i chorwackiej frazeologii. W I. Vidović Bolt (Red.), *Životinje u frazeološkom ruhu* (ss. 1–12). Sveučilište u Zagrebu. http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Koncewicz_Dziduch%20za%20WEB%20(1).pdf

Kopaliński, W. (2019). *Słownik symboli*. Oficyna Wydawnicza RYTM.

Kralj, J., Barišić, S., Tutiš, V., & Ćiković, D. (2013). *Atlas selidbe ptica Hrvatske*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Krzyżanowski, J. (Red.). (1969). *Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*. Państwowy Instytut Wydawniczy.

Kulczycka, D. (2015). Bocian w kulturze dziecka. W D. Waloszek (Red.), *Encyklopedia dzieciństwa*. Pobrano 19 kwietnia 2021, z http://encyklopediadziecinstwa.pl/index.php/Bocian_w_kulturze_dziecka

Lebda, R. (2005). *Nowy słownik frazeologiczny* [NSF]. Krakowskie Wydawnictwo Naukowe.

Lewandowski, A., & Radkiewicz, J. (1991). *Bocian w mowie i folklorze*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. T. Kotarbińskiego.

Linde, S. B. (1812). *Słownik języka polskiego: Cz. 3. R–T* [SJPSBL]. Drukarnia Xsięży Pijarów.

Łastowski, K. (2020). U źródeł paradygmatu i megaparadygmatu ewolucyjnego. W K. Łastowski, *Idee ewolucji w biologii i humanistyce* (ss. 339–348). Wydawnictwo Nauk Społecznych i Humanistycznych.

Majewski, E. (1891). *Bocian w mowie i pojęciach ludu naszego*. Nakładem Autora.

Matusiak, S. (1908). Bocian święty i przeklęty. *Lud*, *14*, 170–178.

Mayenowa, M. R. (1978). *Słownik polszczyzny XVI wieku: T. 11. Kos – kyryje*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Mayenowa, M. R. (1988). *Słownik polszczyzny XVI wieku: T. 18. Nie- – Ń*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Mikusek, R. (2015). U bociana czarnego w gnieździe. *Salamandra: Magazyn Przyrodniczy*, *2015*(39). http://magazyn.salamandra.org.pl/m39a30.html

Müldner-Nieckowski, P. (2003). *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* [WSFJP]. Wydawnictwo Bertelsmann Media – Świat Książki.

Ney, K. (1844). *Zbiór nauk dla młodzieży szkół katolickich, obejmujący opis ziemi i trzech działów przyrodzenia, nauka o własnościach ciał, wykład obrotu ziemi, dzieje Polski, rys dziejów powszechnych i główne wypadki historyi brandenburskiej i pruskiej*. Günter.

Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2017). Jakie dane są relewantne etnolingwistycznie? *Etnolingwistyka*, *29*, 11–29. https://doi.org/10.17951/et.2017.29.11

Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2020). *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Pieczyński, P. (2020). Bocian biały. *Wigry*, *2020*(2), 8–10.

Pióro, M. (2015, kwiecień 19). Na święty Wojciech zniesie jajo bociek. *Plamka Mazurka*. https://plamkamazurka.pl/2015/04/na-swiety-wojciech-zniesie-jajko-bociek/

Polskie Towarzystwo Ochrony Ptaków. (2010). *O bocianie białym*. http://www.ptop.org.pl/ochrona/ptaki/bocian-bialy/bocian-bialy-w-ostoi-warminskiej22/o-bocianie-bialym.html

Portal przyrodniczy Bocian. (b.d.). Pobrano 9 lutego 2021, z http://www.bocian.org.pl/bocian-bialy/o-bocianie

Radzik, M. (2018). Niezawodna pelargonia. *Sekrety Wsi*, *7*(63), 17–18.

Skok, P. (1973). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (T. 3). Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Słownik języka polskiego PWN [SJP]. (b.d.). Pobrano 25 lutego 2021, z https://sjp.pwn.pl/

Sokołowski, J. (1988). *Atlas: Ptaki Polski*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Szerszunowicz, J. (2001). *Obraz człowieka w polskich, angielskich i włoskich leksykalnych i frazeologicznych jednostkach faunicznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

Szyjewski, A. (2003). *Religia Słowian*. Wydawnictwo WAM.

Treder, J. (2005). *Nazwy ptaków we frazeologii i inne studia z frazeologii i paremiologii polskiej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Veselovský, Z. (1996). *Ilustrowana encyklopedia ptaków* (K. Kujawska, Tłum.). Oficyna Wydawnicza „Delta W-Z".

Vidović Bolt, I., Barčot, B., Fink Arsovski, Ž., Kovačević, B., Pintarić, N., & Vasung, A. (2017). *Rječnik hrvatskih animaističkih frazema*. Školska knjiga.

The White Stork as a Linguistic Specimen, or Croatian-Polish Linguistic Wanderings

The analysis presented in the article aims to present the white stork as a linguistic specimen, i.e. biological species as perceived through the prism of linguistic realisations, in this instance – in the Polish and Croatian languages. The linguistic specimen is closely connected with the linguistic picture of the world; however, in the chain that is the process of acquiring information by human beings of their surrounding reality, the specimen is an earlier link.

The basics of definition of the linguistic specimen are linked to biological features that are extralinguistic, while in the linguistic picture of the world designations are linguistically and culturally transformed. The linguistic specimen can therefore be a more objective tool for describing linguistic reality in a more conscious fashion.

Keywords:

linguistic specimen; definition; linguistic image of the world; Polish language; Croatian language; white stork

Bocian biały jako okaz językowy, czyli polsko-chorwackie wędrówki lingwistyczne

W artykule została zaprezentowana nowatorska koncepcja wprowadzająca pojęcie *okazu językowego*, czyli gatunku biologicznego, zjawiska przyrodniczego, fizycznego, chemicznego widzianego przez pryzmat realizacji językowych. Jako podstawę analizy przyjęto języki polski i chorwacki, a definicja okazu językowego została zaprezentowana na podstawie bardzo popularnego w Europie gatunku ptaka, jakim jest bocian biały (łac. *Ciconia ciconia*). Proponowane pojęcie jest ściśle powiązane z językowym obrazem świata, jednak może stanowić wobec niego wcześniejsze ogniwo w procesie pozyskiwania przez człowieka informacji przetwarzanych później w interpretacje językowe i kulturowe. Okaz językowy ma swoje źródło bezpośrednio w cechach desygnatu, ponieważ by go zdefiniować, korzysta z informacji pozajęzykowych.

Słowa kluczowe:

okaz językowy; definicja; językowy obraz świata; język polski; język chorwacki; bocian biały

Citation:
Baer, M. (2021). Bocian biały jako okaz językowy, czyli polsko-chorwackie wędrówki lingwistyczne. *Adeptus*, *2021*(17), Article 2518. https://doi.org/10.11649/a.2518

Publication History:
Received: 2021-02-19; Accepted: 2021-06-25; Published: 2021-06-30